

Загальні засади графіки й графічного мистецтва

1. Історія розвитку графічного мистецтва
2. Поняття про графіку
3. Види графічного мистецтва

1. **Графіка** – найдавніший вид зображального мистецтва, що стоїть і донині. Перші графічні роботи виникли на найбільш ранніх стадіях становлення людського суспільства, коли стародавня людина видряпував зображення на каменях і стінах печер, на кістяних платівках. Створивши свої перші малюнки, в яких показувався не тільки спосіб життя первісних людей і навколишній світ, вони почали служити засобом спілкування між людьми, печерна людина поклав початок художній графіці. Так за допомогою наскальних зображень, людина в ті далекі часи пояснював власну ідею. Фарби майже до 13-14 століть виконували в мистецтві другорядну роль, ними лише підкреслювали контури малюнків, і носили декоративний характер. Створивши свої перші твори мистецтва, які фіксували не тільки будь-які події і навколишній світ, а й довгий час служили засобом спілкування між людьми, первісна людина поклав початок мистецтву графіки.

Довгий час графічні зображення не мали самостійного значення і служили хіба що прикрасою чого-небудь. Але поступово людська мова розвивалася, людина хотіла перенести слова на папір або іншу поверхню для їх зчитування, так з'явилися ієрогліфи, а потім і алфавіт. Ми знаємо це з дійшли до нас пергаментним свит, глиняним дощечках по письменам які стародавні залишали на стінах.

В історії графіки були два різних підходи до зображення, дві різні системи передачі форми: об'ємна і мальовнича. При об'ємному зображенні форма об'єкта передається чітким контуром, при мальовничому – контури немов би розчиняються в повітрі і просторі. Все це значно розширило

можливості графіки, і стало приводом для створення характерною тільки їй художньої образності.

Суворі, лінійної манері малюнка слідували художники Відродження, що належали до флорентійської і римської школам: А. Матень і Леонардо да Вінчі.

Значне збільшення можливостей в графіку можна помітити в творчості Леонардо да Вінчі. За допомогою малюнка він пізнавав світ, мислив і творив. Його альбоми заповнені різними етюдами фігур людини, пейзажами, начерками коней і птахів, різних чудовиськ і механізмів.

Людина завжди прагнула до краси, знаходячи високу насолоду в творчості. Що ж до графіки, як тиражного мистецтва, то загальновідомо, що вже стародавні єгиптяни й асирійці вирізували в дереві певні зображення і знаки, а потім відбивали їх на цеглі, посуді тощо. В давній Індії вирізували на дереві візерунки, які друкували на кольорових тканинах. На Сході ще задовго до нашої ери японцям і китайцям також було відоме вирізування на дереві. На Заході стародавні греки і римляни вживали дерев'яні печатки для поміток на предметних обладнаннях, на тваринах і рабах. Знаками зображали тварин і різні предмети оточення. Ці знаки ставали засобом порозуміння між людьми, котрі на різних континентах світу по-різному знаходили і полегшували собі шлях до цього порозуміння. До речі, цифри теж виникли з образних понять. Щоб записати поняття «2», в Індії, а також араби ставили дві горизонтальні палички одна під одною, які сполучаючись прописом, утворили теперішній знак «2». Навіть орнаменти, які сприймаємо тепер як декоративну оздобу, також служили засобом порозуміння. Таким чином, спосіб зображення лініями і штрихами дістав назву письма, тобто графіки. Однак минуло ще півтори тисячі років нашої ери, поки людство почало користуватись графікою, як засобом розмноження, тобто друкарською технікою.

Розвиваючись протягом століть графіка збагатилась найрізноманітнішими художньо-технічними прийомами, що поступово набували свого реалістичного вдосконалення. Насамперед це стосується

рисунка – основи всіх видів образотворчого і декоративного мистецтва, найважливішого і неодмінного супутника всіх творів графіки.

Що ж до української графіки, то вона теж бере свій початок з глибини віків. Поява рукописної книги в Київській Русі в XI-XII ст. дала плідний ґрунт для розвитку книжкової графіки. Художники оформлювали книги орнаментальними заставками, вигадливими заголовними літерами (ініціалами), сторінковими ілюстраціями (мініатюрами), а також численними дрібними малюнками на берегах сторінок.

Найдавнішими витворами книжкової графіки, що збереглися до нашого часу, є книги XI-XII ст.: «Остромирове Євангеліє» (1056-1057), «Ізборник Святослава» (1073), «Трірський псалтир» (або «Кодекс Гертруди»; 1078-1087), «Юр'ївське Євангеліє» (1120-1128) та «Добрилове Євангеліє» (1164).

У способі виконання композицій поєднуються декоративні і суто графічні елементи. Скупий, сміливий рисунок виявляє лише основне, без зайвих подробиць. Зображення мають лінійно-площинний орнаментальний характер, у якому відчутний вплив народного ужиткового мистецтва.

Незважаючи на тяжкі часи боротьби українського народу з іноземними загарбниками у XIV-XV ст., мистецтво рукописної книги все-таки не припиняло розвитку. Особливо багатою і різноманітною стає орнаментика заставок і ініціалів. Вони komponуються на основі рослинних, тератологічних (звіриних) та вигадливо сплєтених геометричних елементів – плетінки.

У заголовках тексту широко вживається декоративна в'язь. Композиція заставок та ініціалів збагачується мотивами контурної плетінки, яка рисунком нагадує плетені або ткані побутові вироби. Широко вживається плетінчаста циркулярна орнаментика. Плетінки заставок часто поєднуються з елементами рослинної орнаментики, яка все частіше проникає в книжкове оздоблення. Починаючи від заставки або ініціалу, рослинний орнамент розвивається вниз по березі сторінки й обрамлює весь рукописний текст або мініатюру. Це надає сторінці ошатного вигляду й робить її оригінальним витвором книжкової графіки.

Незважаючи на те, що всередині XVI ст. в Україні виникло книгодрукування, рукописна книга не припинила свого існування і продовжила свій розвиток навіть у XVIII ст. В оздобленні рукописів художники часто використовують копії гравюр стародруків і виконують їх у техніці рисунка пером з розкольоровкою аквареллю. Колись, ще на початках книгодрукування, було навпаки: гравери, наслідуючи орнаментику рукописів, переводили її форми в гравюру на дереві.

Крім суто реалістичних книг, у XVI- XVIII ст. в Україні писалися світські або напівсвітські твори. Їх оздоблювали орнаментикою й ілюстрували малюнками переважно світського змісту.

В середині XVI ст. в Україні почало відновлюватися занепале книгодрукування. Вважають, що його активізував московський першодрукар Іван Федоров, надрукувавши у Львові 1574 р. «Апостола», «Граматику» та ще кілька книг в Острозі, серед яких кращим виданням була «Біблія» 1580 р. Друкарні почали працювати в багатьох містах та при монастирях. А в друкарні Києво-Печерської лаври гравюру друкували протягом цілих століть.

Крім книжкової гравюри, в друкарнях продукувалася станкова гравюра – естамп. Вона виконувалась на дерев'яних дошках, друкувалася на окремих аркушах паперу і у вигляді популярних картинок розповсюджувалася серед народу. Це були гравюри на сюжети різних біблійних притч, портрети популярних у народі святих, краєвиди історичних місць, монастирів тощо.

У другій половині XVII-XVIII ст. настає небувалий розквіт українського граверства. Це був час національно-визвольної боротьби українського народу проти польсько-шляхетського поневолення, утвердження національної самосвідомості. Все це давало натхнення українським митцям.

Графічне оздоблення стародруків стає дедалі багатшим і розкішнішим. Особлива увага художників приділяється титульному аркушеві, композиція якого збагачується сюжетно-орнаментальними елементами та фронтисписом, що друкувався на звороті титула. Текст книги щедро ілюструється сторінковими або невеликим текстовими гравюрами і декорується сюжетно-орнаментальними заставками з гарною шрифтовою в'яззю, ініціалами,

кінцівками, іншими декоративними елементами. Орнаментика книжкових прикрас завжди вигадливо komponується з елементами ренесансного та барочного мистецтва, яке було співзвучне добі національного піднесення й стало органічною часткою української культури.

Серед обдарованих художників, які своєю творчістю підняли українську різцеву гравюру на вищий щабель, були такі майстри різця, як Олександр і Леонтій Тарасевичі. Їхні твори, а також твори майстра Інокентія Щирського, який працював одночасно з ними, виконані на рівні кращих світових взірців.

Наприкінці XVIII ст. в українській графіці, як і в інших видах мистецтва, відбуваються істотні зміни. Церква як основний замовник втрачає своє панівне становище. Починають працювати цивільні друкарні, у яких утверджується світська тематика. Монастирські друкарні поступово занепадають. Почала занепадати народна гравірована картинка, яка мала здебільшого релігійну сюжетику.

На початку XIX ст. українське графічне мистецтво вступає в новий етап свого розвитку. Внаслідок зростання антифеодального руху народних мас виникають нові революційно-демократичні ідеї, які впливають і на формування мистецтва. Провідне місце тепер займає станкова графіка, а в ній на широку дорогу виходять побутовий та історичний жанр, пейзаж та портрет, які в період переважання церковних канонів лише частково існували в книжковій та естампній гравюрі. Опанувалися нові графічні техніки: торцева гравюра на дереві, автолітографія, офорт, акватинта.

Новим етапом у розвитку українського мистецтва графіки стала творчість Тараса Шевченка. У його творчості значне місце займає графіка. Він багато працював у рисунку олівцем, пером, любив сепію, акварель. Надавав великого значення естампній графіці як найбільш доступному виду мистецтва для широких верств і сам багато працював у техніці офорта і акватинти, у чому досяг високої досконалості.

Значний внесок у книжкову графіку на початку XX ст. зробили також такі видатні живописці як О. Кульчицька, Ю. Панькевич (в Галичині) та ін.

2. Саме слово «**графіка**» із грецької означає «рисувати», «писати».

Спочатку термін «графіка» вживався лише стосовно до листа і каліграфії. Нове значення він отримав в кінці 19 - 20 ст. в зв'язку з бурхливими розвитком промислової поліграфії і поширенням каліграфічно точного, контрастного лінійного малюнка, більш комфортного для фотомеханічного відтворення в книгах і журналах. Тоді графіка визначилася як мистецтво, в основі якого лежать лінія, контраст темного і білого. Це свідомість графіки в подальшому було розширено.

Більш загальний характерний знак графіки - особливе ставлення зображуваного предмета до місця, головну роль у відтворенні якого грає фон паперу або, згідно виразу В. А. Фаворського, «повітря білого аркуша». Просторове почуття творять не тільки не займаються зображенням ділянки аркуша, проте нерідко (наприклад, в малюнках аквареллю) і проступає перед барвистим шаром фон паперу. При цьому пов'язане з площиною листа графічне зображення носить певною мірою площинний характер.

Не маючи такої повноти можливостей, як живопис, в розробці просторової ілюзії реального світу, графіка з більшою часткою і еластичністю варіює ступінь просторовості і площинності. Графіку можуть бути властиві скрупульозність об'ємно-просторового зведення, інтерес до оповідання, докладне вивчення натури, виявлення текстури і фактури предмета. Однак художник-графік має можливість обійтися і збіглим враженням, відносним зазначенням предмета або як би знаком на нього, звертаючись до уяви глядача. Ескізність і лаконізм при цьому працюють одним з основних засобів художньої виразності.

Розвиваючись протягом століть, графіка збагатилася найрізноманітнішими художньо-технічними прийомами, що поступово набували свого реалістичного вдосконалення. Насамперед це стосується рисунка – основи всіх видів образотворчого і декоративного мистецтва, найважливішого і неодмінного супутника всіх творів графіки.

Відомо, що за допомогою рисунка людина пізнає світ. Слово «рисунок» – давнього українського походження. Під рисунком розуміють все виконане лінією і штрихами, тобто графіку. Отже, головні елементи рисунка – лінія,

штрих, пляма – можуть бути чорними на білому фоні, або навпаки, а також по-різному сполучені. Коли твір виконаний чорним і білим, то такий прийом називають контрастним, на відміну від тонального прийому, де зображення передається різними відтінками однієї фарби. Самі тільки лінії вже відтворюють характер форм і відстаней між ними. Зіставленням товстих і тонких ліній можна створити враження віддалі, перспективи. Тут має значення ще й характер ліній. Рівні, поземні і рівнобіжні передають, наприклад, дзеркальну гладінь стоячої води, хвилясті – воду, що тече, овальні і в тінях розширені й згущені викликають відчуття обсягу округлої форми, ламані та різнопереплетені передають фактуру і характер предметів. Кожний художник кладе штрихи по-своєму, то рівнобіжно згущуючи та посилюючи їх у тінях, то перехрещуючи навскіс ромбовидно або прямо, то переплітаючи в різних напрямках.

У практиці, крім рисунків і малюнків «у чистому виді», зустрічаються їх різноманітні сполучення. Так, штриховий рисунок олівцем, тушшю чи пером доповнюють тоном сепії, акварелі тощо.

Знання техніки реалістичного рисунка і малюнка та їх художніх сполучень є необхідною умовою для творчості. Воно потрібне і для правильного розуміння різних видів мистецтва графіки, їх специфіки.

Саме графіка, більше ніж інші галузі образотворчого мистецтва, здатна виявляти все, починаючи від узагальнених і умовних понять до конкретних явищ і подій сучасного і минулого життя суспільства. Це стосується не тільки техніки виконання тих чи інших графічних творів, а й про ті специфічні властивості, що відрізняють графіку від інших видів мистецтва.

Будучи обмеженою розміром, графіка має неосяжні можливості ідейного та естетичного впливу на маси через свою тиражність. Для графіки характерна лаконічність вираження. Вибирати основне і опускати зайве – значить узагальнювати і спрощувати, тобто збагачувати сприймання. Тому творча робота художника-графіка, як і робота скульптора у мармурі, є тільки мистецтвом відкидання зайвого і залишення того, що створює образне втілення ідейного задуму.

Однією з найхарактерніших ознак графіки є те, що на зображенні може залишатися чистий папір, який відіграє активну роль світла і кольору. Твір буде тим кращий, чим простіших художніх засобів вживатиме майстер, домагаючись якнайповнішої образної завершеності. Отже, «мало» під рукою митця повинно перетворитись на «багато». Велике значення тут мають контрасти чорного з білим та відповідний вибір техніки виконання, залежно від ідейного задуму, характеру натури тощо. Як правило, колір у графіці вводять не так повно, як у малярстві.

Так уже склалося, що у світі щодо поняття графіки входить усе те, що виконано на папері. Тому до графічного мистецтва відносять навіть твори акварельного, гуашевого і пастельного живопису, хоч часто вони стоять на грані переходу до малярства як такого. Крім паперу різних гатунків, тонів і кольорів, твори графіки виконують інколи також на пергаменті, шовку чи інших тканинах.

3. Графіка включає в себе різні види образотворчого мистецтва. Сюди відносять: рисунки-ілюстрації і найрізноманітніші можливі прикрашання книг, газет, журналів, виконаних тушшю, олівцем, аквареллю, гуашшю, темперою і т. д.; всі види плакатів; рисований художній шрифт; різні грамоти, дипломи, упаковки, етикетки, білети.

Крім того, художник-графік може виконати свій творчий задум не тільки на папері, і не тільки в одному екземплярі, що має місце у вище перелічених видах графіки. Він працює і на таких матеріалах як камінь, металічні пластини, дерево, лінолеум. У таких випадках художник може розмножити свою композицію, отримати з неї певну кількість однакових відтисків. За такою графікою закріпилась назва «робота в матеріалі».

Таким чином, залежно від застосовуваного матеріалу в **графіці розрізняють:**

- а) літографію – роботу на камені;
- б) металічну різцеву гравюру – гравірування різцем на металічних пластинах;

- в) офорт – роботу на металічних пластинах з застосуванням травлення кислотою; офорт має різновиди – акватинта, м'який лак і інші;
- г) ксилографію – гравірування на дереві (дереворит);
- д) ліногравюру – гравірування на лінолеумі.

Останні види графіки, тобто «робота в матеріалі», найбільш цікаві за своєю оригінальністю, своєрідністю художньої мови, а також вони загальнодоступні.

Насправді: якщо рисунок олівцем, тушшю чи аквареллю виконаний художником як станкова композиція, то з цим твором може ознайомитися на виставці чи де інде порівняно невелика кількість людей. Якщо ж подібна композиція виконана як ілюстрація до якої-небудь книги і відтворена й надрукована великим тиражем, вона стане досягненням досить великої кількості глядачів. Але тоді глядач уже не побачить оригінальний твір автора-художника, з присутнім йому «почерком», а лише репродукцію, копію, де будуть неминучі втрати «оригінальності» даного твору. Теж ж саме відбудеться, коли буде репродукуватися не ілюстрація, а станкова композиція.

Інша справа – літографія, різцева гравюра, офорт, ксилографія, ліногравюра.

Якщо художник виконає свою композицію одним із способів «роботи в матеріалі», він отримає форми, виготовленої безпосередньо ним, декілька однакових відтисків, кожен з яких буде мати всі признаки і якість оригіналу. Тим самим художник-графік робить свій витвір доступним значно більшій кількості глядачів.

Важливо зазначити, що офорт, ксилографія, ліногравюра, маючи всі якості оригінального художнього витвору, вільні від тих чи інших недоліків, що присутні для репродукцій, значно доступніші.

Коли ілюстрація, обкладинка, форзац, листівка чи інша подібна робота, призначена для друкування тиражем, виконана літографією, гравюрою на дереві чи лінолеумі, то тут великим тиражем можна не тільки робити репродукцію з оригінальних авторських відтисків, але й безпосередньо друкувати з каменю, дерева, лінолеуму, як з готової форми для друку. В цьому

випадку в тиражі зберігаються всі специфічні особливості і якості оригінальної гравюри або літографії.

Серед видів графіки великого поширення набула ліногравюра.

Відносна простота процесів гравірування і отримання відтисків при дуже широких образотворчих можливостях, а також виразність і своєрідність гравюри на лінолеумі зробили її одним з найбільш популярних і доступних видів графіки.

Основний вид гравюри на лінолеумі – естамп, тобто станкова композиція, виконана автором на певному матеріалі (в даному випадку лінолеумі) і віддрукована безпосередньо з авторської форми.

Добре виконана ліногравюра практично застосовується як і друкарська форма – кліше. Але вона цілком прийнятна в якості друкарської форми не тільки в специфічних умовах. Адже для неї не потрібно клішування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розвиток графічного мистецтва, поняття графіки як вид образотворчого мистецтва. 2016. URL:<https://ua.waykun.com/articles/rozvitok-grafichnogo-mistectva-ponjattja-grafiki.php>

2. Загальні засади графіки й графічного мистецтва. URL:<http://referatu.net.ua/referats/49/36643/?page=2>

3. Графіка як вид образотворчого мистецтва. URL:<https://ped.bobrodobro.ru/6799>

4. Графіка як вид мистецтва. URL:<https://sites.google.com/site/grafikaakvidmistectva/>